

FAN, TA'LIM VA AMALIYOT INTEGRATSIYASI

ISSN: 2181-1776(E) | SJIF 2023: 6.907

¹Axmedov Furkat Kuldashovich

²Turayev Doston Dilshod o'g'li

¹Jizzax davlat pedagogika universiteti p.f.n, professor, O'zbekiston, Jizzax sh.

E-mail: furkatkuldashovich@gmail.com

²Jizzax davlat pedagogika universiteti mustaqil tadqiqotchisi, O'zbekiston, Jizzax sh.

E-mail: dostonturayev427@gmail.com

OLIV TA'LIM MUASSASALARI TALABALARINING JISMONIY MADANIYATINI RIVOJLANTIRISH MASALALARI

Annotatsiya: Maqolada oliy ta'lim talabalari jismoniy madaniyatining muammolari ochib berilgan. Mavzuga oid olib borilgan ilmiy tadqiqot ishlari tahlil etilgan. Muammoning yechimlari yuzasidan tegishli tavsiyalar berilgan.

Аннотация: В данной статье определены направления физической культуры студентов высших образовательных учреждений, а также освещены научные взгляды к определению существующих проблем в этой сфере.

Ключевые слова: физическая культура, спортивные сооружения, повседневный образ жизни, уровень физической культуры, спортивные результаты.

Annotation: This article covers the areas of physical culture of higher education students, as well as provides detailed information aimed at identifying current problems in the student's physical culture.

Keywords: physical culture, sports facilities, everyday life, level of physical education, sports results.

Kirish

O‘zbekistonda aholi turmush farovonligini oshirish davlat siyosatining bosh masalasi hisoblanadi. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Miromonovich Mirziyoyev rahbarligida olib borilayotgan islohatlarning mazmun-mohiyati ham mamlakat aholisining turmush faravonligini oshirishga qaratilgan. Yurtimizda mamlakatni rivojlangan davlatlar qatoriga olib chiqish va aholi turmush farovonligi darajasini oshirishning asosiy omili ta’lim sifati bilan bog‘liqligini inobatga olgan holda ish olib borilmoqda. Bu borada Prezidentimiz kuni kecha (2023-yilning 19-sentabrda) o‘zining dunyoning eng yuqori minbari bo‘lgan BMTning 78-sessiyasidagi nutqida ham gapirib o‘tdi. Jumladan, “Inson kapitalini rivojlantirish va kreativ yosh avlodni tarbiyalash O‘zbekiston o‘z oldiga qo‘ygan strategik vazifalardan biridir. Biz hamma uchun ochiq va sifatli ta’limni kambag‘allikka barham berish, xalq farovonligini oshirish va barqaror iqtisodiy o‘shishga erishishning eng samarali omili deb bilamiz” degan oqilona fikrlarini bildirdi.

Aholi salomatligini saqlash va mustahkamlash bugungi kunning eng asosiy masalalaridan biri bo‘lib, bunda jismoniy tarbiya va sportga alohida e’tibor qaratilmoqda. Bularni inobatga olgan holda, aholining sog‘lom turmush tarzini shakllantirish, ayniqsa, yosh avlodning jismoniy tarbiya va sport bilan muntazam shug‘ullanishi uchun zamon talablariga mos shart-sharoitlar yaratish, sport musobaqalari orqali yoshlarda o‘z irodasi, kuchi va imkoniyatlariga bo‘lgan ishonchni mustahkamlash, mardlik, vatanparvarlik, ona Vatanga sadoqat tuyg‘ularini kamol toptirish, shuningdek, yoshlar orasidan iqtidorli sportchilarni saralab olishni tizimli tashkillashtirish hamda jismoniy tarbiya va ommaviy sportni yanada rivojlantirishga yo‘naltirilgan keng ko‘lamli ishlar amalga oshirilmoqda.

Aholi va yoshlarning eng faol a‘zolari hisoblangan oliy ta’lim muassasalari talabalarining kasbiy tayyorgarligini oshirish bilan birga ularning turmush tarziga jismoniy madaniyat va sportning singdirilishi dolzarb masala hisoblanadi, chunki oliy ta’lim muassasasi talabarlari kelajakda jamiyatning ziyoli qatlami, boshqaruvchi va yetaklovchi kuchi hisoblanadi. Bu borada pedagogika oliy ta’lim muassasalari talabalarining o‘rni alohida ahamiyatga ega hisoblanadi.

Bugungi kunda bo'lajak o'qituvchilarga qo'yilgan talablarni inobatga oladigan bo'lsak, Davlat talim standartlari asosidagi belgilangan o'quv dasturlari asosida ta'lim olish orqali mutaxassis bo'lib yetishishi o'ta muhim hisoblanadi. Zero, o'qituvchi kelajak avlodga talim-tarbiya berishda har tomonlama ilg'or va na'muna bo'lishi tegishli me'yoriy hujjatlarda ham belgilab qo'yilgan. Shu nuqtai nazardan, pedagogika ta'lim yo'nalishidagi talabalarda sog'lom turmush tarzining shakllanganligi, ularda jismoniy madaniyatning takomillashgan bo'lishi o'ta zaruriy ko'rsatkich hisoblanadi. Shuning uchun ham talabalarning jismoniy madaniyati va uni rivojlantirish, takomillashtirishni ilmiy tadqiq etish dolzarb masaladir. Respublikamiz va xorij olimlari tomonidan talabalarning sog'lom turmush tarzi, ularning ma'naviy-axloqiy tarbiyasi, shuningdek jismoniy madaniyatiga oid bir qancha ilmiy tadqiqot ishlari olib borilgan.

Adabiyotlar tahlili

Yurtimiz olimlaridan T.S.Usmonxo'jayev, R.Abdumalikov, I.Kushbaxtiyev, A.Atoyev, O.Musurmonova, O.Jamoliddinova, R.Salomov, H.T.Rafiyev, F. Xo'jayev, K. Maxkamdjonov, Sh. F. Kerimovlarning ishlari, shu bilan birga Mustaqil Davlatlar Hamdo'stligi davlatlari olimlaridan M.Ya.Vilinskiy, O.Yu.Milova, Ye.Yu.Andriyanova, Yu.D.Jeleznyaklarning ishlari alohida ahamiyat kasb etadi.

Yuqoridagi olimlar tomonidan olib borilgan tadqiqot ishlari o'rganilib, ilmiy-nazariy tahlil etildi. Amaldagi holat o'rganildi va talabalar jismoniy madaniyatini rivojlantirishning pedagogik texnologiyalarini yanada takomillashtirish zarurati mavjudligi aniqlash maqsadida ilmiy tadqiqot ishlarini olib borishni maqsad qildik.

Asosiy qism

Ilmiy tadqiqotning obyekti sifatida quyidagilarni belgilab oldik. Pedagogika yo'nalishida tahsil olayotgan oliy ta'lim muassasalari talabalarining jismoniy madaniyatini rivojlantirishga qaratilgan pedagogik texnologiyalarning amaldagi holatini tahlil etish.

Ilmiy tadqiqotning predmeti etib, pedagogika yo'nalishidagi talabalarning jismoniy madaniyatini rivojlantirish (pedagogik texnologiyalari) asoslari belgilandi.

Ilmiy tadqiqotning maqsadi etib, oliy ta'lim muassasalari talabalari jismoniy madaniyatini rivojlantirishning pedagogik texnologiyalarini takomillashtirishning ilmiy, nazariy va amaliy asoslarini ishlab chiqish, metodik qo'llanmalar yaratish hamda amaliyotga joriy etish belgilab olindi.

Ilmiy tadqiqotning vazifalari haqida to'xtaladigan bo'lsak, ular quyidagilarni tashkil etadi:

- talabalar jismoniy madaniyatining amaldagi holatini ilmiy jihatdan aniqlash;
- talabalar jismoniy madaniyatiga oid mavjud ilmiy-uslubiy adabiyotlarni tahlil etish va xulosalar qilish;
- talabalar jismoniy madaniyatini tashkil etuvchi faktorlarni (ko'rsatkichlarni) aniqlab olish;
- talabalar jismoniy madaniyatini rivojlantirishga oid ilmiy-uslubiy tavsiyalar ishlab chiqish;
- talabalar jismoniy madaniyatini rivojlantirishning pedagogik texnologiyalarini ishlab chiqish va tajriba-sinovdan o'tkazish olingan natijalarini amaliyotga joriy etishdan iborat bo'ldi.

Oliy ta'lim muassasalari talabalari sog'lom turmush tarzining asosiy yo'nalishlaridan biri bu jismoniy madaniyat hisoblanadi. Haqiqatdan ham, jismoniy madaniyatsiz sog'lom turmush tarzini kechirish mumkin emas. Avvalambor, jismoniy madaniyat tushunchasining o'ziga aniqlik kiritib olish zaruriyatidan kelib chiqib, bu tushunchaga mutaxassislarning bergan ta'riflari o'rganildi. Jismoniy madaniyat tushunchasi mutaxassislar tomonidan turlicha ta'riflangan. Jumladan, professor L.P.Matveev tomonidan quyidagicha ta'rif berilgan; "jismoniy madaniyat jamiyat a'zolarining jismoniy kamolotga erishishini maqsadga muvofiq ravishda amalga oshirish uchun maxsus vositalar, metodlar va sharoitlarni yaratish hamda ulardan ratsional foydalanish bo'yicha erishilgan yutuqlarning majmuasidir. Jismoniy madaniyat umumiy madaniyatning tarkibiy bir qismi bo'lib, uning yuksalishi jamiyat rivojlanishining asosidir". Berilgan ta'riflarga asosan talabalar jismoniy madaniyatining ko'rsatkichlari aniqlandi va ular quyidagicha tasniflandi:

+ oliy ta'lim muassasasidagi sport inshootlarining mavjudligi va ularning holati;
+ oliy ta'lim muassasasining jismoniy tarbiya va sport yo'nalishidagi o'quv-tarbiyaviy, me'yoriy hujjatlarning mavjudligi va ularning mazmuni (o'quv reja, fan dasturi, ishchi dastur va boshqalar);

+ talabalar jismoniy-tarbiya va sport bilan shug'ullanishlariga shart-sharoitlar yaratishda oliy ta'lim muassasasi rahbariyatining munosabati, ular tomonidan amalga oshiriladigan ishlarning mazmuni (maxsus savolnoma asosida o'rganiladi);

+ talabalar jismoniy tarbiyasiga oid metodik ta'minotning holati (darsliklar, o'quv qo'llanmalar, va metodik ko'rsatmalarning ta'minoti);

+ oliy ta'lim muassasasining jismoniy-tarbiya va sport sohasidagi mutaxassislarining shtatlar birligi (kafedra, o'qituvchi, murabbiy, sohada hizmat qiluvchi boshqa turdagi shtatlar va boshqalar);

+ oliy ta'lim muassasasidagi jismoniy tarbiya va sport sohasidagi mutaxassislarining kasbiy tayyorgarlik darajasi (ilmiy, darajalar, unvonlar, sport ustalari va boshqa ko'rsatkichlarning mavjudligi);

+ talabalar turmush tarziga jismoniy tarbiya va sportning singdirilganlik darajasi (doimiy bir sport turi bilan shug'ullanuvchi talabalar sportdagi natijalar, faol talaba sportchilar, sport to'garaklarida ishtirok etuvchi talabalar, ertalabki badantarbiya bilan muntazam shug'ullanuvchi talabalar, muntazam ravishda mustaqil jismoniy mashqlar bilan shug'ullanuvchi talabalar va boshqalardan iborat);

+ talabalar bilan tashkil etiladigan va o'tkaziladigan jismoniy-tarbiya va sport tadbirlarining hilma-xilligi;

+ talabalar salomatlik darajasi;

+ imkoniyati cheklangan talabalar bilan olib boriladigan, jismoniy-tarbiya sport tadbirlari, mashg'ulotlari va ularga yaratilgan shart-sharoitlar.

Yuqorida talabalar jismoniy madaniyatini tashkil etuvchi ko'rsatkichlarga asosan talabalar jismoniy madaniyatini rivojlantirish masalasi nafaqat pedagogik jarayon, balki ijtimoiy, ma'naviy-ma'rifiy, iqtisodiy sohalarga ham bog'liq.

Talabalar jismoniy madaniyatining asosiy ko'rsatkichlarini o'rganish maqsadida dastlabki ilmiy pedagogik kuzatishlarni o'tkazdik. Bunga asosan oliy ta'lim muassasalaridan Jizzax politexnika instituti va Jizzax davlat pedagogika universiteti tanlab olindi. Jizzax politexnika institutida 6500 ga yaqin talabalar tahsil oladi. Talabalar uchun bitta yopiq zal, ikkita sun'iy maydon, bitta tennis maydoni, bitta badminton maydoni, bitta voleybol maydoni, bitta ochiq futbol maydoni, bitta gimnastika maydonchasi mavjud. Bir vaqtning o'zida ushbu maydonlar 180 ga yaqin talabalarni qamrab oladi. Jizzax davlat pedagogika universitetida 14000 ga yaqin talabalar tahsil oladi. Talabalar uchun ikkita sun'iy maydoni, bitta futbol maydoni, bitta basketbol maydoni, bitta gimnastika maydonchasi, ikkita yopiq turdagi sport zali, bitta yopiq basseyn hamda yugurish yo'lakchalari mavjud. Ushbu sport maydonlari bir vaqtning o'zida 250 ga yaqin talabalarni qamrab oladi.

Sport inshootlarining mavjudligi asosiy masalalardan biri, albatta. Ammo eng asosiy masala talabalar kundalik hayotiga jismoniy madaniyatning singdirilganligidadir. Chunki mavjud sport inshootlarida ham talabalar doimiy ravishda shug'ullanayotgani yo'q. Demak, talabalarni ongli va muntazam ravishda jismoniy tarbiya va sport bilan shug'ullanishlariga ehtiyoj yetarli darajada emas. Buning turlicha sabablari bo'lib, mavjud sabablarni aniqlash maqsadida talabalar bilan maxsus talabalarni jismoniy tarbiya va sport bilan shug'ullanishga bo'lgan munosabati (yondashuvini) aniqlashga qaratilgan so'rovnoma o'tkazildi. Bunda Jizzax davlat pedagogika universitetining rus-tili va adabiyoti, o'zbek-tili va adabiyoti, tabiiy fanlar, maktabgacha ta'lim fakultetlaridagi 50 nafar II – III kurs talabalaridan jami 200 nafar talaba yoshlar o'rtasida so'rovnoma o'tkazildi. Ushbu talabalarning 82 nafari o'g'il bolalar va 118 nafari qiz bolalardan iborat bo'ldi. O'tkazilgan so'rovnoma natijalariga ko'ra quyidagilar aniqlandi:

1-jadval

OTM da tashkil etiladigan jismoniy tarbiya va sport tadbirlarini qanday baholaysiz?	
<i>Fikrlar</i>	<i>%</i>
Yaxshi	64
Na'munali	23
Qoniqarli	10
Qoniqarsiz	3
<i>Jami</i>	<i>100</i>

2-jadval

Qaysi sport turi bilan shug'ullanasiz?	
<i>Fikrlar</i>	<i>%</i>
Futbol	34
Voleybol	21
Shaxmat va shashka	14
Boshqa sport turlari	9
Shug'ullanmayman	22
<i>Jami</i>	<i>100</i>

3-jadval

Mustaqil ravishda sog'lomlashtiruvchi jismoniy mashqlar bilan shug'ullanasizmi?	
<i>Fikrlar</i>	<i>%</i>
Muntazam shug'ullanaman	18
Ba'zan shug'ullanib turaman	46
Shug'ullanmayman	36
<i>Jami</i>	<i>100</i>

4-jadval

Sizning jismoniy tarbiya va sport bilan shug‘ullanmasligingizning sababi nima?	
<i>Fikrlar</i>	<i>%</i>
Xohlamayman	26
Zarur deb hisoblamayman	21
Vaqtim yo‘q, o‘qishim kerak	33
Xohlayman, ammo OTM da sharoitlar yaratilmagan	20
<i>Jami</i>	<i>100</i>

5-jadval

HEMIS tizimida dars jadvali asosida jismoniy tarbiya darslari qo‘yilishini xohlaysizmi?	
<i>Fikrlar</i>	<i>%</i>
Xohlayman	89
Xohlamayman	6
Farki yo‘q	5
<i>Jami</i>	<i>100</i>

6-jadval

Agar dars jadvaliga jismoniy tarbiya darsi qo‘yilsa haftasiga necha marta qo‘yilishini ma’qul deb xisoblaysiz?	
<i>Fikrlar</i>	<i>%</i>
Bir marta	52
Ikki marta	48
<i>Jami</i>	<i>100</i>

OTM talabalari o‘rtasida jismoniy tarbiya va sportni yanada ommaviylashtirish uchun nimalar qilish mumkin	
<i>Fikrlar</i>	<i>%</i>
Dars jadvaliga jismoniy tarbiya va sport mashg‘ulotlari ko‘proq qo‘yilsa maqsadga muvofiq bo‘lar edi	59
Turli sport musobaqalarini uyushtirish lozim	41
<i>Jami</i>	<i>100</i>

Xulosa

O‘tkazilgan so‘rovnoma asosida olingan javoblarga asoslanadigan bo‘lsak, talabalar jismoniy madaniyatining takomillashishi ko‘pgina omillarga bog‘liq ekanligini ko‘rishimiz mumkin. So‘rovnoma asosidagi olingan ma‘lumotlardan ko‘rinib turibdiki, talabalarning kundalik turmush tarzida jismoniy tarbiya va sport bilan shug‘ullanish to‘laqonli o‘rin olmagan. Shuning uchun ham talabalarning asosiy qismi turli holatlarni sabab qilib jismoniy tarbiya va sport bilan shug‘ullanmaydi. Talabalarning yana bir qismi oliy ta‘lim muassasalarida yaratilgan sharoitlardan samarali foydalanadi va yaratilgan sharoitlarni yanada yaxshiroq bo‘lishini xohlaydi.

Demak, talabalar jismoniy madaniyatini oshirishning asosiy masalalaridan biri va hal yetuvchi ko‘rsatkichi bu ularning kundalik turmush tarziga jismoniy tarbiya va sportni singdirishdan iboratdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Miromonovich Mirziyoyevning Birlashgan Millatlar Tashkiloti Bosh Assambeliyasining 78- sessiyasidagi nutqi. Yangi O‘zbekiston gazetasi 2023-y. 20-sentabr.

2. Масалова О.Ю. “Теория и методика физической культуры” Учебник. «Феникс», 2018. – 572 с.

3. Неверковича С.Д. “Педагогика физической культуры и спорта” Учебник. «Физическая культура», 2006. – 528 с.

4. Абдуллаев А. Хонкелдиев Ш.Х “Жисмоний тарбия назарияси ва услубияти” дарслик.Т. 2005 й.

5. Ашмарин.Б.А. Теория и методика педагогических исследований в физическом воспитании. М.: Физкультура и спорт, 2003. 224 с.

6. Axmedov.F.K. “Jismoniy tarbiya va sport nazariyasi” darslik. Jizzax, 2021. – 317-b.